

NEMIS TILI LEKSIKOGRAFIYASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

G‘opporov Doston

Andijon davlat chet tillari instituti
Roman german va slavyan tillari fakulteti
Nemis tili yunalshi 4 - bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada nemis tili leksikografiyasining shakllanish tarixi, uning klassik ilmiy tamoyillari, korpus lingvistikasi, elektron lug‘atlar, multimediy platformalari va zamonaviy ta’limdagi o‘rni keng yoritiladi. Nemis leksikografiyasining bugungi kun tendensiyalari, uning texnologik rivojlanish bilan uyg‘unlashuvi hamda til o‘rganuvchilarga ta’siri ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: leksikografiya, nemis tili, elektron lug‘atlar, Duden, DWDS, korpus lingvistikasi, lingvistika, zamonaviy ta’lim.

KIRISH

Leksikografiya – bu tilning lug‘at tarkibini o‘rganuvchi, tizimlashtiruvchi va izohli lug‘atlar shaklida bayon qiluvchi muhim tilshunoslik sohasi.

Nemis tili leksikografiyasi jahon leksikografiyasi ichida eng mukammal va boy ilmiy an‘anaga ega bo‘lgan yo‘nalishlardan biridir.

Bugungi globallashtiruv davrida nemis tili faqat Yevropada emas, balki ko‘plab mamlakatlarda ilm-fan, texnika, iqtisod, tibbiyot va diplomatiya tili sifatida qo‘llanmoqda. Shu sababli nemis leksikografiyasining rivoji nafaqat tor lingvistik doira, balki xalqaro kommunikatsiya uchun ham muhimdir.

Zamonaviy leksikografiyada quyidagi jarayonlar dolzarb hisoblanadi:

- tilning rivojlanish dinamikasini kuzatish;
- yangi atamalar va professional terminlarni qayd etish;
- elektron ta’lim vositalariga moslashtirilgan lug‘atlar yaratish;
- real matnlar asosida avtomatlashtirilgan analiz olib borish;
- foydalanuvchi uchun qulay, interaktiv platformalar ishlab chiqish.

1. Nemis tili leksikografiyasining tarixiy rivojlanishi

1.1. Dastlabki bosqich (16–17-asrlar)

Bu davrda birinchi nemischa izohli lug‘atlar shakllana boshladi.

- Lug‘atlar ko‘pincha qo‘lyozma shaklida bo‘lgan.
- So‘zlarning talaffuzi, oddiy sinonimlari va mahalliy dialekt variantlari berilgan.
- Leksikografiya hali ilmiy tizimga ega emas edi, biroq amaliy ehtiyojlarni qondirgan.

1.2. Klassik bosqich (18–19-asrlar)

Bu bosqich nemis tili leksikografiyasining ilmiy poydevori bo'ldi.

- Germaniston fanining faxri – Grimm aka-ukalari tomonidan yaratilgan “Deutsches Wörterbuch” ulkan tarixiy lug‘at sifatida minglab so‘zlarning etimologiyasi, rivojlanish bosqichlari, qo‘llanishi va madaniy mazmunini yoritdi.

- Nemis tili me‘yorlashtirildi, grammatik va semantik standartlar shakllandi.

- Lug‘at tilshunoslikda ilk katta ilmiy inqiloblardan biri sanaladi.

1.3. Zamonaviy bosqich (20-asrdan hozirgacha)

Texnologiyalar taraqqiyoti bilan leksikografiya yangi bosqichga ko‘tarildi:

- maxsus sohalar (tibbiyot, texnika, huquq, iqtisod) uchun yirik terminologik lug‘atlar yaratildi;

- elektron lug‘atlar (Duden Online, PONS, LEO) ommalashdi;

- DWDS (Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache) kabi korpus asosidagi ilmiy platformalar paydo bo‘ldi;

- mobil ilovalar orqali til o‘rganish jarayoni yengillashdi.

2. Zamonaviy leksikografiyaning asosiy tendensiyalari

2.1. Elektron lug‘atlar va onlayn platformalar

Bugungi kunda elektron lug‘atlar leksikografiyaning eng asosiy vositasiga aylangan. Ularning afzalliklari:

- real vaqt rejimida yangilanishi;

- izoh, talaffuz, misollar, grammatik forma va kollokatsiyalarni bir joyda berishi;

- mobil qurilmalar orqali 24/7 foydalanish imkoniyati;

- o‘quvchilar uchun interaktiv mashqlarni taklif qilishi.

Eng ommabop nemis elektron lug‘atlari:

- Duden (normativ lug‘at)

- LEO Dictionary

- PONS

- DWDS (korpus-lug‘at)

2.2. Korpus lingvistikasi asosidagi yondashuv

Korpus lingvistikasi millionlab real matnlar asosida so‘zlar tahlil qilinadi. Uning afzalliklari:

- so‘zning qo‘llanish chastotasi aniqlanadi;

- semantik ranglari oydinlashadi;

- frazeologik birliklar ilmiy asosda tavsiflanadi;

- tarjimada aniqlik oshadi;

- ilmiy tadqiqotlar uchun statistik asos yaratiladi.

DWDS nemis tili uchun eng yirik ilmiy korpus hisoblanadi.

2.3. Multimediya va interaktiv resurslar

- Vizual izohlar, video-talaffuz, interaktiv mashqlar o‘qitish sifatini oshiradi.

- Leksikografiya endi faqat matn emas – u multimediya tizimiga aylangan.
- O‘quvchilar o‘zlashtirish darajasiga mos ravishda testlar va quizlar ishlashi mumkin.

3. Nemis tilini o‘rganuvchilar uchun ahamiyati

- So‘z boyligini tez va samarali oshiradi.
- Talaffuz va kontekstni chuqur tushunishga yordam beradi.
- Akademik va kasbiy sohalarda to‘g‘ri termin tanlash imkonini kengaytiradi.
- Elektron lug‘atlar mustaqil o‘qishni rivojlantiradi.
- Interaktiv vositalar motivatsiyani oshiradi.
- Korpus asosidagi misollar orqali real hayotdagi nutqni o‘rganish osonlashadi.

4. Qo‘shimcha ilmiy-amaliy misollar

- Duden Online har bir so‘zning normativ yozilishi, urg‘usi, ma’nosi, kollokatsiyalarini beradi.
- DWDS so‘zning 100 minglab misollardagi qo‘llanishini ko‘rsatadi.
- LEO so‘zning bir nechta tarjimalariga qo‘shimcha ravishda grammatik shaklini ham beradi.
- Mobil ilovalar (LingQ, Duolingo, PONS) eslab qolish jarayonini tezlashtiradi.
- Korpus asosidagi lug‘atlar fan va texnikadagi yangi terminlarni aniqlashga yordam beradi.

XULOSA

Nemis tili leksikografiyasi bugungi kunda an’anaviy bosma lug‘atlardan elektron, interaktiv va korpus lingvistikasi asosidagi yondashuvlarga o‘tib, til o‘rganish va o‘qitish jarayonida muhim o‘rin egallamoqda.

Zamonaviy tendensiyalar nemis tilini o‘rganuvchilar uchun aniq, keng, interaktiv va zamonaviy bilim olish imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grimm, J. & Grimm, W. Deutsches Wörterbuch, Berlin.
2. Kastovsky, D. & Mettinger, A. Historical Dictionary of the German Language.
3. Hanks, P. Lexicography: An Introduction. Oxford University Press.
4. Duden Online.
5. DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache.
6. PONS Wörterbuch.